

Најзначајните вредности од областа
на културното и природното наследство
на Република Македонија

ТАОР

(АНТИЧКА НАСЕЛБА - TAURESIIUM)

Киро Ристов

Оваа публикација е издадена
со финансиска помош на
Владата на Република Македонија

Најзначајните вредности од областа
на културното и природното наследство
на Република Македонија

Т А О Р

(АНТИЧКА НАСЕЛБА - TAURESIIUM)

Киро Ристов

Скопје 2017

ВОВЕД

МАКЕДОНСКОТО КУЛТУРНО И ПРИРОДНО НАСЛЕДСТВО

Низ текот на историјата до современи дни македонското културно и природно наследство, никогаш не биле повеќе во сферата на интерес на домашната и меѓународната јавност од моментот кој денес го живееме.

Неговото изнесување пред пошироката јавност во вид на публикации кои го промовираат, претставува една од задачите на Управата на културното наследство, која на тој начин ја презентира богатата ризница на нашето историско минато и зачуваните природни предели.

Од палеолитот и неолитот, преку бронзенто и железното време, антиката и средниот век, сите значајни цивилизациски дострели од ова тло се цел на проучување и презентирање, за да станат достапни на читателите од земјата и светот.

И едицијата која е пред вас претставува продолжување на намерата за пристапност на културното и природното наследство кон секој поединец, кој на тој начин ги запознава значајните археолошки споменици, сакралното наследство, старите урбани целини и специфичните природни области.

Република Македонија со презентацијата на своето наследство, дава придонес кон светското културно и природно наследство, зошто овие публикации имаат за цел да ги сочуваат за идните генерации значајните моменти од нашата историја.

Д-р Елеонора Петрова Митевска

ТАОР

(АНТИЧКА НАСЕЛБА - TAURESIIUM)

МЕСТОПОЛОЖБА

Селото Таор лежи на околу 20 км југоисточно од центарот на Скопје, на левиот брег од реката Вардар, на местото каде што реката се извлекува од мучуришниот шамак и навлегува во Таорската Клисура. Единствената комуникација селото ја има преку мостот на реката Вардар и селото Орешани (сл. 1). Во римско време, во северното подножје од населбата, поминувал магистралниот повардарски пат, кој од Скупи преку Стоби одел за Тесалоника.

Античката населбата се наоѓа на североисточната периферија на селото, расположена на висок рид кој го сочинуваат акропола и две тераси. Акрополот е поставен на јужната страна, на највисоката и најдоминантна позиција од населбата, со визуелна прегледност над пошироката околина. На нејзиниот јужен крај се соединуваат источниот и западниот одбранбен сид во кула - Бастион. Јужно од кулата е ископан длабок одбранбен ров, кој сè уште се распознава на теренот. На северната страна од акрополот се наоѓа првата тераса, додека втората тераса е северно од неа и го претставува подградието на населбата. Од западната и источната страна населбата има по една помала тераса. Западната се врзува за подградието и на неа лежи современата некропола на селото Таор, додека источната претставува коса стрмна падина, веројатно со одбранбена функција. На терасите не се откриени остатоци од порани градежни интервенции или движни археолошки наоди.

Географска положба на село Таор

АРХЕОЛОШКИ ИСТРАЖУВАЊА

Првите теренски истражувања на населбата кај Таор се започнати уште пред стотина години од англискиот истражувач, археолог и патописец Артур Еванс. Престојот во скопскиот регион го искористил за посета на повеќе антички населби. Тој во таа прилика покрај античкиот

град Скупи го посетил и локалитетот Градиште (Тули) кај с. Таор, забележувајќи првични информации за остатоците и неговата местоположба. Во поново време истражувања на теренот вршеле Т. Томовски и И. Микулчиќ. Преку површински опсервации тие извршиле куса првична проекција за основните податоци на населбата.

Музејот на град Скопје во 2000 година ги изведе првите сондажни археолошки истражувања на населбата (сл. 2). Тогаш се истражени две основни сонди со димензии 5 x 5 м и три контролни сонди со различни димензии, кои во зависност од просторот што требаше дополнително да се истражи, беа приспособени на конфигурацијата на теренот. Целта на истражувањето беше да се утврди карактерот, големината и стратиграфијата на населбата.

Последните години од истражувањата

ГРАДИШТЕ – ТАОР (TAURESIMUM)

Од наредната 2001 година населбата систематски се истражува, по што до денес се истражени повеќе содржини (сл. 3). Почетокот на систематските истражувања беше лоциран на североисточната страна од населбата, на местото каде што претходните сондажни истражувања дадоа најголеми резултати. Таа претставува блага коса падина, на што се должи и различното ниво на културниот слој, следејќи ја косата нивелација на теренот. На локалитетот беше поставена квадрантна мрежа, чија основа беше започнување на систематските ископувања. Освен на делот што го претставува централното подрачје, изведени се истражувања и во функција на трасирање на одбранбениот сид и утврдување на состојбата со културните слоеви и на други делови од населбата (План 1).

Истражен дел од локалитетот

ГРАДБИ

Градба со колонада

Градбата се наоѓа на североисточната страна од населбата. За нејзиниот северен и источен сид искористен е одбранбениот сид. Ориентирана е во правец исток-запад, приспособена на благата коса нивелација на теренот и позицијата на трасата на одбранбениот сид, при што се претпоставува дека се едновременно градени. Градбата има три простории со различни димензии и коридор со отворена колонада кон атриумот на јужната градба (сл. 4). Влезовите на сите три простории се од југ. Градбата е со димензии кои зафаќаат: најголема должина 27.70 m, а најголема ширина околу 13 m. Од подното ниво сидовите се зачувани околу 1 m во височина, со широчина која, исто така, изнесува 1 m, сидани со камен врзан со варов малтер. Од зачуваното ниво во височина, надворешните сидиви на градбата биле сидани со градежна тула врзана со варов малтер, фугирана со иста дебелина, како и тулите широки 0.80 m. Внатрешните преградни сидови биле сидани само од камен со широчина од 1 m, а од внатрешната и надворешната страна се малтерисани.

Градба со колонада (од запад)

Трите простории имаат различни димензии. Првата, од западната страна, е со димензии од околу 6.30 x 6.30 m (мерено по средната оска); втората, средна просторија, зафаќа димензии од околу 8.60 x 8.20 m (мерено по средната оска); додека третата, источна просторија, е со димензии од околу 7.70 x 8.90 m (мерено по средната оска). На средината од сите три простории се поставени четвртасти мермерни блокови со различни димензии вкопани во подното ниво кои имаат функција на бази. На нив биле поставувани дрвени столбови и ја

потпирале покривната конструкција. На сидот меѓу просторијата 1 и просторија 2, откриен е масивен мермерен столб кој лежи на мермерна профилирана база, кој веројатно претставува влез меѓу нив (сл. 5).

Просторија 1 од градба со колонада

Коридорот кој ги поврзува просториите е поставен од нивната предна страна и претставува составен дел на атриумот. Од источната негова страна е затворен со одбранбениот сид, а од западната страна преку влез широк околу 2 m, комуникација со средишниот западен дел од населбата. Колонадата што го затвора коридорот е составена од шест столба изработени од градежна тула, фугирана со варов малтер со иста дебелина како и тулата. Два од нив се откриени до висина од 0.70 m. Сите се со четириаголна основа со димензии 1 x 1 m, а оддалечени се еден од друг 1.90 m. Според откриените делови од колоните, при деструкција на градбата се заклучува дека во горните зони биле врзувани со арки, додека аглите на сите столбови од сите четири страни се заоблени. Во внатрешниот дел на атриумот откриена е мермерна пластика, што ја сочинуваат три столба со висина од 1.60 m, две бази и три импост капители сите без декорации (сл. 6). Археолошките истражувања на овој простор покажаа дека тие се дел од колонада на катната конструкција на градбата.

Мермерна пластика откриена во атриумот

Градба со атриум

Се наоѓа јужно од претходната градба, интегрално поврзани во една концептуална целина, но во основа се работи за две одвоени и посебно градени објекти. Се состои од атриумски простор и три простории со различни големини. Влезовите на просториите се изведени од просторот на атриумот, кој е поставен во централниот дел. Во него се влегува од источниот влез на населбата поставен во одбранбениот сид. Градбата е од јавен карактер, проектирана како независна целина и претставува важен сегмент од животот на населбата.

Сидовите се градени од делкан камен врзан со квалитетен варов малтер, а од внатрешната и надворешната страна се малтерисани. Има неправилна трапезоидна форма, ориентирана во правец север-југ, при што сите страни и се со различни димензии. Северната страна е долга 24.30 m, источната 27.50 m, јужната 1030 m, додека западната 20.70 m. Од северната страна е затворена со колонадата на северната градба, а од источната со одбранбениот сид. Со јужниот и западниот сид се затвора во единствена целина приспособена на местото што го зазема. За да ја совлада благата коса нивелација на теренот, градителот ја поставил со подлабока основа од другите градби надвор од неа, со висинска разлика од околу 0.30-0.60 m. По целата должина, јужниот и западниот сид во основата се широки 1 m - кон надворешната страна, со релативна зачувана височина од 1 m. Сидани се од камен врзан со варов малтер, а од тука во височина сидовите биле сидани од градежни тули врзани со варов малтер, фугирани со иста дебелина како и тулите широки 0.80 m.

Со археолошките истражувања на овој простор беа откриени делови од сидовите, како и кратки мермерни столбови (меноа), мермерни бази и капители, при што се претпоставува дека на овие два сида биле поставени двојни прозорции - бифори. Во првата просторија е откриен сегмент од сид кој соединува два такви прозорици - бифори. Надвор од неговата целината се лоцирани индивидуалните куќи за живеење.

Атриум - се наоѓа во централниот дел на градбата. Има неправилна четвртаста основа, која со три сида го затвора источниот влез во одбранбениот сид. Сите три сида се со атриумски отвори, функционално распоредени според позицијата што ја заземаат приспособени на косата нивелација на теренот. Градени се од делкан и речен камен врзан со варов малтер, широки 1 m, а од внатрешната и надворешната страна се малтерисани. Северниот сид се протега во правец исток-запад и ги врзува одбранбениот и западниот сид. Овој сид е составен дел на претходниот на претходната северна градба. Западниот сид на атриумот на повеќе места е целосно зачуван до висина на атриумските отвори. Се протега во правец север-југ и ги врзува северниот и јужниот сид. Сидан е од делкан и речен камен врзан со варов малтер. На него се поставени два влеза за втората и третата просторија, еднакво одделечени еден од друг. Праговите им се поплочени и премачкани со варов малтер. Страните на влезовите се сидани со тула врзана со варов малтер, а краевите носат четвртасти столбови кои во горните партии се врзуваат со арки. Димензиите на столбовите се исти и на двата влеза, т.е. изнесуваат 1 x 0.70 m. Сидани се од градежна тула фугирана со варов малтер со иста дебелина како и тулите. Јужниот сид на атриумот се протега во правец исток-запад, а ги врзува одбранбениот и западниот сид на атриумот. Сидан е со делкан и речен камен врзан со варов малтер. Има еден поплочен влез за јужната просторија, премачкан со варов малтер, широк

1.85 m. Тој е фланкиран меѓу два столба со димензии 1 x 0.60 m, сидани од тула фугирана со варов малтер, кои во горните партии се врзуваат во арка. Страните на влезот се сидани со тула врзана со варов малтер.

Подот на целиот атриумски простор бил поплочен со градежна тула, но заради подоцнежните интервенции од него се останати минимални траги. Речиси на целата подна површина што ја зазема атриумот констатиран е слој црвена земја, остаток од подните тули. Според многубројните остатоци од ќерамиди, откриени во непосредна близина на неговите сидови, се заклучува дека градбата имала покривната конструкција. Во внатрешниот дел на атриумот, до западниот и јужниот сид, откриени се камени бази за дрвени столбови. Се работи за шест аморфни камења, од горната страна обработени и рамномерно оддалечени еден од друг околу 1.90 m (сл. 7). Тие се вкопани во подното ниво и имаат идентични висински вредности. Нивната позиција и висинска вредност укажува на тоа дека послужиле како бази за дрвени столбови што ја носат покривната конструкција.

Камени бази за дрвени столбови во атриум

Влез во источниот одбранбен сид

Подоцнежни интервенции во атриумот - големите разурнувања, што веројатно се случиле во текот на втората половина на VI век, видно ја промениле економската положба на населението. Животот во населбата не бил прекинат, но сега се одвивал со намален интензитет. Населението било редуцирано, а жителите биле принудени да се борат за својот опстанок. Археолошките истражувања потврдија дека подоцнежните интервенции на овој простор се случиле непосредно по разурнувањата,

поточно при крајот на VI или почетокот на VII век, и значително ја нарушиле нивната функција. Извесно е само дека овој простор бил пренаменет да функционира за други потреби. Така, во неговиот југоисточен дел била изградена фурна со печка за печење на леб (сл. 9), атриумските отвори на западниот и јужниот сид биле затворени со сид од камен врзан со кал широк 0.45 m, а на северната страна од атриумот бил изграден масивен сид со скалила за пристап на одбранбениот сид. Кон овие интервенции припаѓа и секундарно поставената надгробна стела врз прагот на источниот влез во населбата, со функција на скалило (сл. 8).

Фурна во атриумот – откриена е во внатрешниот југоисточниот дел на атриумот. Има трапезоидна форма со различни димензии на сидовите. На источната страна искористен е одбранбениот сид, на јужната северниот од првата просторија, додека западниот и северниот сид се одново додадени, сидани од делкан камен врзан со кал, широки 0.78 m. Во внатрешниот, североисточен агол на фурната, откриен е складиштен сад (питос) за чување на жито. Ист таков складиштен сад е откриен и од надворешниот, северозападен агол, кој, исто така, припаѓа на фурната, додека во внатрешниот, југоисточен агол на фурната, откриена е печка за печење на леб (сл. 9). Печката има кружна форма со радиус од 2.60 m. Составена е од под и сид граден во вид на калота над него кој во основата е широк 0.25 m. Целата површина на подот е поплочена со градежна тула фундирана на камена подлога нивелирана со слој од добро прочистена глина дебел 6 cm, врз кој се поставени тулите. Полукалотестиот сид е зачуван само во долните партии на печката. Бил граден од мали кршени парчиња тула врзани со кал, фундиран на камената основа. Од надворешната и внатрешната страна бил премачкан со дебел слој лепеж (ситно толчена тула помешана со добро прочистена глина). Од надворешната страна печката е стабилизирана со потпорни сидови (поситен камен врзан со кал) поставени на оние места каде што печката се соединува со надворешните сидови.

Фурна со печка за печење леб

Простории - од просториите на градбата првата е најголема. Се наоѓа јужно од атриумот има трапезоидна форма и ја носи целата широчина на градбата на ова место. Ориентирана е во правец исток-запад, а зафаќа димензии кои изнесуваат: ширина 7.60 m, поголемата должина на северниот сид изнесува 14.20 m, додека помалата должина на јужниот сид изнесува 10.30 m (сл. 10).

Во нејзината внатрешност во изворна положба е откриен масивен фрагмент од јужниот сид. Се работи за дел од сидот или столб кој соединува два прозорци - бифори, сидан со градежна

Влез во просторија 1 (градба со атриум)

тула врзана со квалитетен варов малтер, фугирана со иста дебелина како и тулата (сл. 11). Столбот е висок 2 m, а широк 0.80 m. По неговата должина се зачувани левата и десната арка од бифорите, додека во средишниот дел мошне јасно е зачуван опусот на сидање. Од горната таванска кон долната подна основа, а меѓу арките во триаголната зона на столбот изведени се два фриза, кои претставувале дел од пластичната фасадна декорација. Првиот фриз е поставен во горната додека вториот во долната зона. Фризот во горната зона е составен од седум помали исправени и шест меѓу нив налегнати триаголници, изработени од кршена градежна тула, внатре исполнети со варов малтер. Фризот во долната зона е составен од три поголеми триаголници кои во внатрешната страна се исполнети со варов малтер. Столбот бил составен дел на јужниот ѕид на објектот. Во негова непосредна близина се откриени два помали мермерени столба (менои), како и елементи од уште два столба, три бази и три капители (Т. I, 16, 17, 18).

Останатите две простории се лоцирани на западната страна

Фрагмент од ѕид помеѓу две бифори (градба со атриум)

од градбата. Влезот и на двете е поставен на источната страна, а се влегува од атриумот. Втората просторија зафаќа простор од 7.20 x 3.80 m има правоаголна основа (сл. 12), додека третата просторија е со димензии 3.80 x 4 m и речиси е со четвртаста основа (сл. 13). Градени се на специфичен начин со атриумски отвори на источната страна кон атриумот. Само влезовите на просториите се изработени со столбови на страните кои завршуваат со свод врзан со покривната конструкција, сидани со градежна тула врзана со варов малтер.

Просторија 2 од градба со атриум

Просторија 3 од градба со атриум

рата просторија откриена е отпадна јама.

Во внатрешниот простор се откриени фрагменти од керамички садови претежно кујнска керамика, но и фрагменти на поголеми складишни садови (питоси), рачна камена мелница, монети, еден бронзен крст и други наоди. Меѓу нив се издвојува наодот на фрагмент од устие на поголем складиштен сад (питос) откриен во втората просторија, на кој е втиснат печат во кој се препознава монограм на императорот Јустинијан I (527-565). (Т. I, 12; 13) Овие наоди овозможуваат да констатираме дека просториите биле од јавен карактер отворени за

Покривната конструкција е зајакната со дрвени столбови поставени врз големи аморфни камења кои послужиле како бази, распоредени пред нивните влезови во атриумот (сл. 7). Во внатрешноста на просториите беше откриена голема концентрација на градежен шут, составен од ќерамиди, градежен камен и градежна тула, меѓу кои, и многубројни остатоци од покривната конструкција. Под овој градежен шут во висина на подното ниво кон северната половина на вто-

Простор за одвод на вода (помеѓу две градби)

комуникација за секојдневните потреби на мештаните во периодот на V и VI век.

Просторот меѓу двете градби на западната страна служи за одвод на атмосферските води преку западниот сид (сл. 14). Тој е конструиран во сидот како мал отвор кој има горен засводен дел со димензии 0.30 x 0.50 m. Низ него атмосферските води од западниот дел на населбата преку атриумот биле насочени кон источниот влез во одбранбениот сид. Јужно од градбата откриен е идентичен отвор за истекување на атмосферските води, изграден во одбранбениот сид, со простор за сепарација на отпадните води пред него (сл. 15).

Сепарација и одвод на атмосферските води

Куќа 1

Се наоѓа западно од градбата со атриум, оддалечена од неа околу 1.10 m. На северната страна граничи со Куќата 3, оддалечена околу 1.70 m, а на јужната страна Куќата 1 од неа оддалечена околу 1 m. Според местоположбата што ја зазема, ориентирана е во правец исток-запад. Од Куќата е откриен само дел од источното крило. Градена е од кршен камен и лизга врзан со кал. Откриениот дел од Куќата има димензии од 4.80 x 1.80 m. Источниот сид е целосно откриен, додека северниот и јужниот сид се делумно откриени. Сидовите се широки 0.70-0.80 m, зачувани околу 1 m од темелната зона (сл. 16).

При деструкцијата на Куќата во нејзината внатрешност откриен е градежен шут составен од многубројни фрагменти од покривна конструкција. Од неа се откриени остатоци од дрвени греди на покривна конструкција, ќерамиди, но и градежна тула и камен помешани со земја. Внатрешната и надворешната страна на сидовите била малтерисана со кал. Кон средината на откриениот простор на куќата, а во составот на градежниот шут, откриени се мермерен столб (мено) и капител, кои припаѓаат на западниот сид на градбата со атриум.

Во внатрешниот простор на откриениот дел од Куќата се откриени фрагменти од керамички садови, претежно кујнска керамика, фрагменти од складишни садови (питоси), предмети за секојдневна употреба, монети и др. Сите овие наоди укажуваат на тоа дека Куќата егзистирала во периодот од IV до крајот на VI век.

Куќа 1 (од север)

Куќа 2

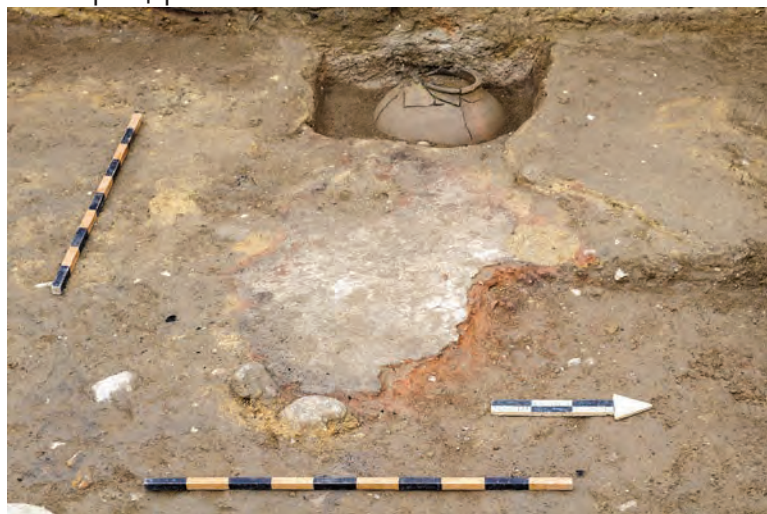
Се наоѓа западно од Градбата со атриум, оддалечена околу 1.20 m, поставена во правец исток-запад. Од куќата е откриен само источниот дел. Од северната страна се граничи со Куќата 1, оддалечена од неа околу 1 m, додека од јужната страна се граничи со Куќата 4. Од откриениот дел само источниот сид е целосен додека северниот и јужниот се делумно откриени и тешко може да им се одреди должината (сл. 17). Ширината од внатрешната страна и изнесува 4.40 m. Сидовите се сидани од речен и делумно делкан камен врзан со кал. Во основата на сидовите се вградувани кршени фрагменти од градежна тула и покривна тегула поради нивната нивелација. Сидовите се широки 0.80 m во основата, додека во горните партии се стеснуваат на 0.70 m. Со оглед на тоа дека западниот дел од куќата сè уште не е откриен, не ја знаеме нејзината целосна должина, како и евентуалните простории кои ги содржи.

До подното ниво, во внатрешниот дел, констатирана е голема концентрација на градежен шут составен од градежен камен, покривни тегули и фрагментирана градежна тула. Во него се откриени мошне мал број фрагменти од керамички садови и метални предмети. Надвор од габаритот на Куќата овој градежен шут е мошне редуциран, што укажува на тоа дека сидовите и покривната конструкција при деструкцијата се срушиле во нејзиниот внатрешен дел.

Подот е премачкан со свтложолта прочистена глина, поставена врз цврсто набиена чака-

Куќа 2 (од североисток)

Под на куќа 2 и складиштен сад вкопан во него

леста земја, која послужила како основа. Кон средината на западната страна од Куќата откриен е складиштен сад (питос) вкопан во подот (сл. 18). Освен питосот во куќата се откриени фрагменти од керамички садови, монети, елементи од градежни конструкции и други наоди, кои укажуваат на тоа дека куќата до последната деструкција била активна во периодот од IV-VI век.

Куќа 3

Се наоѓа западно од Градбата со атриум, оддалечена околу 1 m, и северно од Куќата 1, оддалечена околу 1.70 m. Од Куќата делумно е откриена источната страна на две простории, а според поставеноста во просторот ориентирана е во правец север-југ (сл. 19). Должината и е целосно откриена и изнесува 5.20 m, широчината од северната страна 0.80 m, а од јужната 1.60 m. Во средината има преграден сид, при што ја дели на две простории. Сидовите се широки 0.80 m во долните темелни зони, додека во горните нивната широчина изнесува 0.70 m.

Куќа 3 (од североисток)

Сидани се од кршен камен врзан со кал. Во внатрешноста е констатирано е големо количество градежен шут составен од градежен камен, ќерамиди и градежна тула помешани со земја. Подот бил премачкан со светложолта, добро прочистена глина, поставен врз цврсто набиена чакалеста земја. Заради малиот габарит што откриен од Куќата во неа се откриени редуцирани наоди на фрагменти од керамички садови, монети и други наоди кои укажуваат на тоа дека куќата егзистирала во периодот од IV до крајот на VI век.

Куќа 4

Се наоѓа југоисточно од Куќата 2 и западно од Куќата 8. Делумно е откриена со истражувањата во 2000 година. Со натамошните истражувања откриена е во целост, а со Куќата 5 претставува интегрална целина на куќа со две простории (сл. 20). Во натамошниот тек на истражувањата двете простории на Куќата се третирали како посебни целини и на тој начин ќе бидат презентирани. Просторијата од Куќата зафаќа неправилна, речиси трапезоидна основа, со димензии од околу 3.80 x 4.40 m (мерено по средните оски), додека сидовите и се широки 0.70-0.75 m (сл. 21). Сидовите на куќата се градени од кршен камен врзан со кал, при што во долните темелни партии употребени се покрупни делкани камења, додека во горните партии поситен камен. Сидовите се градени на вообичаениот начин, најпрво се сидани фасадите од

Куќа 4 и куќа 5 (преден план)

надворешната и внатрешната страна, а меѓу нив е натрупан поситен камен и кал како врзно сретство.

Куќата е во непосредна близина на Куќата 8, од која е оддалечена само со широчина на улица или сокак од околу 1.20-1.60 m. Во основа се работи за комуникација низ која протекуваат атмосферски води од северната падина на населбата кои се сливале во специјалната комора (димензии: 2.70 x 1.40 m) поставена од внатрешната страна на бедемот, а јужно од Градбата со атриум, од каде што преку изливниот отвор во бедемот се транспортирала надвор од населбата (сл. 15). Во овој контекст, веројатно затоа вертикално се поставени покривните тегули на надворешната страна од источниот сид на Куќата, односно за да ја штитат од атмосферските води што поминувале покрај неа.

Од движниот археолошки материјал како инвентар на Куќата 4 се откриени бројни фрагменти од керамички садови, кантари и тегови за кантари, железен крст и други метални наоди кои во целост го определуваат хронолошката припадност во периодот од IV-VI век. Покрај другите монети, во Куќата е откриено мало депо од монети кои потекнуваат од крајот на VI век.

Куќа 5

Куќа 4 во фаза на истражување

делена на две целини.

Куќата е целосно откриена до подното ниво, а заради косата нивелација на теренот, сидовите и се со релативно плитки темелни партии во споредба со оние на претходната градба, фундирани врз набиена глинеста земја. Има речиси правоаголна основа со димензии од околу 4.60 x 2.20 m (сл. 22). Сидовите се сидани од кршен камен

Просторијата означена како Куќа 5 е подоцнежна фаза на Куќата 4, доградена од јужната страна, користејќи ист преграден сид. Се работи за иста куќа, но во две фази на градба. Куќата 4 и Куќата 5 се работен наслов на една интегрална градба со две простории (сл. 20). Тоа, во основа, овозможи да се добијат одделни детални информации за градбата која технички беше по-

Куќа 5 и куќа 4 во фаза на истражување

врзан со кал широки околу 0.70-0.75 m. Ориентирана е според претходната просторија во правец исток-запад, при што влезот и е од западната страна. Влезот е мошне широк и веројатно се затворал со голема двокрилна врата, при што се претпоставува дека служела како помошна просторија или просторија за добиток (пондила).

Под рушевинскиот слој составен од градежен камен и фрагменти од градежна тула и покривни тегули помешани со земја, откриени се наоди кои овозможуваат да се определи нејзината припадност. Во неа се откриени фрагменти од керамички садови, монети, кантар со тегови, алати за земјоделска активност, кои се датираат во периодот од IV-VI век. На источната половина, веднаш до влезот во просторијата, откриена е отпадна јама со пречник од 1.25 m. По истражувањето се покажа дека јамата е длабока околу 1.10 m, до нејзиното подно ниво кое е поплочено со поситен камен. Во содржината на јамата освен поситен градежен камен, фрагменти од покривни тегули и фрагменти од градежна тула, откриени се фрагменти од керамички садови, животински коски и железни клинци.

Куќа 6

Се наоѓа јужно од Куќата 5 и западно од Куќата 7, ориентирана во правец север-југ со правоаголна основа. Има две простории и целосно е откриена до подното ниво. Северната е со димензии од околу 4.80 x 3.30 m, додека јужната е со димензии 5.70 x 4.10 m. На двете простории влезовите се од источната страна (сл. 23).

Северната просторија е градежна од поситен камен (лизга) врзан со варов малтер, додека јужната, која е од подоцнежна фаза, градена од покрупен кршен камен врзан со кал. И на двете простории широчината

Куќа 6 (од југ)

Северна просторија од куќа 6 во фаза на истражување

на сидовите изнесува околу 0.75 m. Во внатрешноста на Куќата е констатирана голема концентрација градежен шут, претежно составен од урнатата покривна конструкција (покривни тегули), која по опожарувањето се срушила во внатрешниот дел од куќата, како и градежен камен и светложолта компактна глинеста земја помешана со земја.

По отстранувањето на градежниот шут во северната просторија,

Конструктивен елемент за зајакнување на источната страна од кука 6

подното ниво беше констатирано само на неколку места. По уривањето на покривната конструкција и делови од сидовите, подот бил речиси целосно уништен. Бил премачкан со слој од добро прочистена светложолтеникава глина врз подната субструкција составена од добро набиена земја. Во просторијата се откриени, огниште со оџак на западниот сид и складишен сад (питос) северно од него, но во фрагментирана состојба (сл. 24). Огништето е составено од покрупен камен, идентичен по големина, овално распореден, во чија внатрешност се откриени остатоци од јагленисани дрвја.

Во јужната просторијата, освен делови од светложолтеникава земја, како подно ниво е употребен дебел слој чист варов малтер. Малтерното платно, кое послужило како подно ниво, искористено и како основа за темелната партија на западниот сид од просторијата. Како темелна основа за западниот сид бил поставен, пред сè, поради нивелирање на просторот и стабилизација на сидот за да се ублажи мошне косата природна нивелација на теренот на ова место. Како елемент за стабилизација на Куќата и заштита од поројните води, секако треба да се смета и на малиот конструктивен дел додаден од источната страна на среднишниот заеднички сид на куќата (сл. 25). Тој е со четвртаста основа, кој од северната, источната и јужната страна е сидан од камен врзан со кал, додека од западната страна е составен дел на источниот сид на Куќата. Од надворешната страна сидовите му се фасадно обработени, додека од внатрешната страна е полнетица од камен помешан со глина и земја. Се работи за градежен елемент кој служи за смирување на атмосферските води што надоаѓаат од јужната висока падина.

При истражувањето на Куќата се откриени многубројни фрагменти од керамички садови, монети и метални наоди од кои најкарактеристични се неколкуте ножиња, оловни тегови за кантар, срп и други наоди, кои ја определуваат намената и карактерот на куќата, со хронолошка припадност во текот на периодот од IV до крајот на VI век. Интересно е да се спомене

групниот наод на дваесеттина различни по големина јадици за риболов во северната просторија и складишниот сад (питос) во јужната просторија.

Куќа 7

Се наоѓа јужно од влезот во Куќата 2 на одбранбениот сид. Куќата во целост е откриена до подно ниво. Се состои од две простории независни една од друга, поврзани за трасата на одбранбениот сид во правец север-југ (сл. 26). Северната просторија е поголема и е речиси со четвртаста основа, со димензии кои изнесуваат 3.70 x 3.80 m, додека јужната е со правоаголна основа и претставува подоцнежна доградба со димензии 4.10 x 2.50 m.

Куќа 7 (од југозапад)

Сидовите на Куќата се сидани од делкан камен врзан со кал, со идентични ширини кои изнесуваат 0.70 m, зачувани до висина од околу 0.30-0.60 m. Во нив се вменувани помали фрагментирани парчиња од покривните тегули или фрагменти на градежна тула заради изразување на нивелациската рамнина, која им дава стабилност. Аглите на сидовите се сидани од покрупен клесан камен. Влезот на северната просторија е од север, додека на јужната од западната страна. Западниот сид од северната просторија граден е со т.н. „кос слог“, пластично изведен од градежна тула во еден ред - од внатрешната и надворешната страна на сидот. Внатрешноста на сидот е исполнета со поситен камен и кршена тула, врзани со кал. Средишниот сид меѓу просториите сидан е во две фази, задржувајќи ја иста широчината како и кај другите. Најпрво бил сидан со камен врзан со кал, додека со подоцнежната доградба врз старите остатоци е досидан од градежна тула врзана со варов малтер. Обновата на овој сид веројатно се случила кога е додадена јужната просторија.

Складишни садови вкопани во подот на куќа 7

Во внатрешноста на Куќата откриена е голема концентрација на градежен шут, составен од камен, варов малтер, градежна тула и покривни тегули помешани со земја, што ја претставува последната деструкција на куќата. Во нејзиниот југозападниот агол откриени се два складишни садови (питоси) вкопани во подното ниво, покриени со фрагментирани делови од ќерамиди (сл. 27).

Од движниот археолошки материјал во куќата се откриени фрагменти од керамички садови, монети и други метални наоди, што укажува на тоа дека објектот пред неговата деструкција бил во активна состојба во периодот од IV до крајот на VI или почетокот на VII век, кога се случила и нејзината доградба. По деструкцијата, Куќата никогаш не била обновена.

Куќа 8

Куќа 8 (од североисток)

Се наоѓа северно од Куќата 7, а источно од Куќата 4. Има една просторија со димензии 3.40 x 5.90 m и ходник поставен на западната страна широк 1.50 m (сл. 28). Сидовите се градени од делкан камен врзан со кал со различни димензии. Западниот и јужниот се широки 0.70 m, додека северниот кој е заеднички со просторот за сепарација пред отворот за одвод за атмосферските води е широк 0.90 m. За источниот сид е употребен бедемот на населбата.

Во внатрешниот простор на Куќата е откриен рушевински слој од сидовите и покривната конструкција. Се состои од камен, градежна тула во која доминира и помал процент од покривни тегули. Меѓу нив констатирани се фрагменти од поголем складишен сад - питос. Во Куќата, најпрво, се влегува во ходникот од малиот плоштад пред влезот во Кулата 2 на одбранбениот сид, преку праг со две скалила, со иста широчина како и ходникот. Западниот сид што го затвора ходникот е широк 0.50 m, додека неговата темелна партија е изедначена со висинската вредност на подното ниво во ходникот. Подот на ходникот е поплочен со фрагментирани парчиња од градежна тула, поставени врз светложолта добро прочистена глина, која послужила како основа.

Подот во просторијата е понизок за околу 0.25 m од оној во ходникот. Премачкан е со слој од добро прочистена светложолта глина дебел околу 2-3 cm. На североисточниот агол во Куќата беше откриен фрагментиран складишен сад (питос), додека во јужната половина огниште, во чија содржина е констатирана поголема концентрација од пепел. Во просторијата истражувањата продолжија на северната половина. На длабочина од околу 0.30 m беше откриен уште еден под. Подот е зачуван на многу мал простор до северниот сид. Бил премачкан со слој

Отвори за дрвени столбови во куќа 8

добро прочистена светложолта глина дебел околу 2-3 cm. Во полнетицата меѓу помладиот и постариот под на Куќата се откриени мал број наоди, меѓу кои, се и фрагменти од керамички садови и неколку бронзени монети кои датираат од IV век. Составена е од цврсто набиена земја помешана со поситен камен и фрагментирани делови од ќерамиди и градежна тула.

Со продолжување на истражувањата на овој простор во северозападниот и североисточниот агол на просторијата, откриени се основи за греди пробиени во подот со пречник од околу 0.35-0.40 m, а длабоки околу 0.40-0.50 m (сл. 29). Имајќи ја предвид нивната местоположба, се претпоставува дека гредите служеле како основи за потпирање на покривната конструкција.

Освен многубројните фрагменти од керамички садови како инвентар во Куќата, откриени се и бронзени монети и други движни метални наоди, кои ја определуваат нејзината хронолошка припадност во периодот од IV-VI век.

ОДБРАНБЕН СИД (БЕДЕМ)

Одбранбениот сид е откриен во должина од околу 70 m од источната и околу 5 m од северната страна. Неговата широчина изнесува 1.60 m. Граден е од крупен делкан камен и масивна лизага, приспособуван на фасадниот изглед, додека средишниот дел е полнетица од поситен камен врзан со варов малтер. Го зафаќа целиот периметар околу централниот дел на населбата и подградието на северната страна.

На неговиот североисточен агол е откриена одбрамбена кула со правоаголна форма, чии димензии изнесуваат 4.30 x 2.70 m, додека сидовите и се широки 1 m. Од тука, одбранбениот сид продолжува кон југ се искачува на северната тераса од акрополот и завршува на највисоката и најдоминантна точка, соединувајќи се со западниот одбранбен сид во силна кула - Бастион. На околу 22 m јужно од аголната кула, во самиот бедем, е откриен влез во населбата, чија широчина изнесува 1.70 m. На надворешната страна од влезот поставени се мали испусти во вид на запци, кои во височина го следат целиот раб и послужиле за поставување дрвена врата. Прагот е поплочен со камен и малтерисан. Во влезот откриена е мермерна надгробна (стела) со димензии 2.10 x 0.80 x 0.25 m во секундарна положба (сл. 8). Се поврзува со подоцнежните интервенции на населбата за да послужи како дополнителен праг за влезот.

Втората кула на источната траса од одбранбениот сид е откриена на 32 m од влезот и околу 56 m јужно од првата аголна кула (сл. 30). Се работи за надворешна одбрамбена

Остатоци од скалила за пристап до високите зони на кула 2

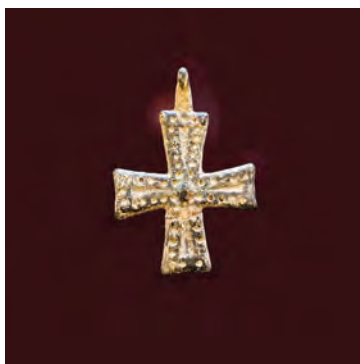
кула со димензии кои изнесуваат 4.45 x 3.35 m. Широчината на сите три зида изнесува 1 m. Влезот во кулата е поставен од внатрешната страна на нејзиниот централен дел. Од левата страна на влезот откриен е остаток од сид со правоаголна основа 1.35 x 1.65 m, граден од градежна тула врзана со варов малтер фугирана со иста дебелина како и тулата. На околу 2.5 m северно од првиот, откриен е уште еден остаток од сид со правоаголна основа, речиси со идентични димензии, кои изнесуваат 1.35 x 2.00 m, но граден од кршен камен врзан со варов малтер. Нивната положба укажува на тоа дека се работи за остатоци од скалила кои служеле за пристап до горните највисоки делови на одбранбениот сид.

Освен што е откриен на источната страна, делови од одбранбениот сид преку сондирање на теренот се откриени на северната и западната страна од населбата. На северната страна откриен е со истражување на сондите 2/09, 2A/09 и 3/09, додека на западната страна од населбата откриен е со истражување на сондите 5/08, 6/08 и 4/10.

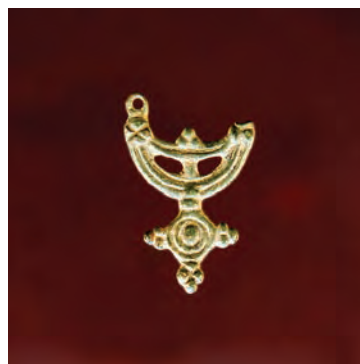
НАОДИ ОТКРИЕНИ СО ИСТРАЖУВАЊАТА

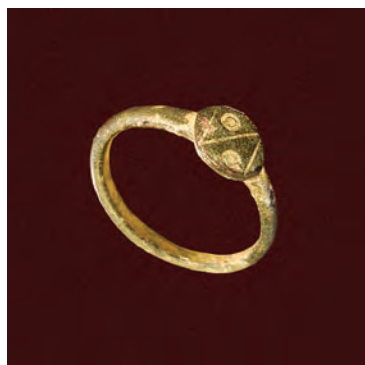
Крст (олово)

Крст (бронза)

Обетка (бронза)

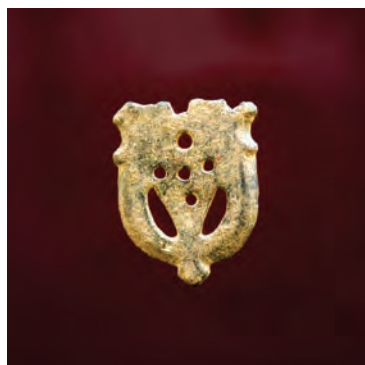
Прстен (бронза)

Прстен (бронза)

Тока (бронза)

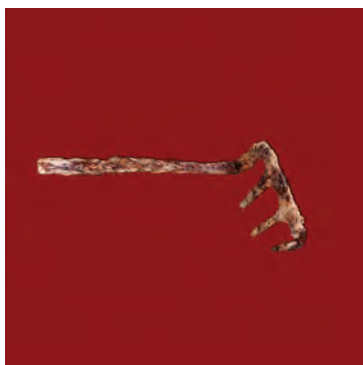
Тока (бронза)

Светилка (керамика)

Ланец од кантар (бронза)

Клуч (железо)

Срп (железо)

Шлем (железо)

Капител (мермер)

База (мермер)

Столб (мермер)

Умбо од штит (железо)

Фрагмент од питос со втиснат печат на Јустинијан I (керамика)

Печат со монограм на Јустинијан I

ТАБЕЛА I: Наоди откриени со истражувањата (1-18)

ЛИТЕРАТУРА (БИБЛИОГРАФИЈА)

Evans A., *Antiquarian Researches in Illyricum*, Part IV, Scupi, Scopia and the Birthplace of Justinian, *Archaeology*, Vol 49, 1, London 1885, 235-248

Томоски Т., *Таорското Градиште*, Ж. А. XVII, Скопје 1967, 233-239

Микулчиќ И., *Старо Скопје со околните тврдини*, Скопје 1982, 103-106

Ристов К., *Градиште-Таор, прелиминарен извештај од истражувања во 2000-2004 година*, *Macedon. acta archaeol.* 17, Скопје 2006, 215-230

Ристов К., *Археолошки истражувања на населбата Градиште, село Таор, Македонско наследство*, X/29, Скопје 2006, 69-82

Ристов К., *Античка населба „Tauresium“*, *Археолошки локалитети, Македонско културно наследство*, Скопје 2008, 24-27.

Издавач

Министерство за култура на Република Македонија
Управа за заштита на културното наследство

За издавачот

д-р Елеонора Петрова - Митевска

Уредник

Дончо Наумовски

Автор

м-р Киро Ристов

Лектура

Александар Јорданоски

Фотографии

м-р Киро Ристов

Графички дизајн

ДАТАПОНС, СКОПЈЕ

Печати

ДАТАПОНС, СКОПЈЕ

Тираж

500

© Copyright

Министерство за култура на Република Македонија
Управа за заштита на културното наследство

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски",
Скопје

902.2(497.712)"652"
930.85(497.7)

РИСТОВ, Киро

Таор : (Античка населба - Tauresium) / Киро Ристов. - Скопје :
Управа за заштита на културното наследство, 2017. - 28 стр. : илустр.
; 25 см. - (Најзначајните вредности од областа на културното и
природното наследство на Република Македонија)

Библиографија: стр. 27

ISBN 978-608-4549-49-9

а) Археолошки локалитети - Скопско - Таор - Рана антика б) Тауресиум
в) Културно наследство - Македонија
COBISS.MK-ID 105456394